

УДК 78.52

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/82-1-20>**Сергій ГОНЧАРУК,**

orcid.org/0009-0000-4855-1061

*аспірант кафедри музикознавства та хорового мистецтва
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) serhii.honcharuk@lnu.edu*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНОЛОГІЇ СТРУННИХ ЩИПКОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ВІД ВИТОКІВ ДО СУЧАСНОСТІ

Подане дослідження історичного розвитку струнних щипкових інструментів, представлене від найдавніших цивілізацій до сучасності. Розглядаються особливості конструкції, техніка гри та еволюція інструментів у різних культурах, включно, Стародавній Єгипет, Грецію, Індію, південь середньовічної Європи та Україну. Представлено попередники гітари, групу струнно-щипкових інструментів, таких як: кіннор, набла, віна, формінга, кіфара, лютня, читароне, тіорба, арчільют, барокова гітара, торбан. Розглянуто їх вплив на розвиток музичного мистецтва у зазначеному часовому просторі. Крім цього аналізується роль майстрів у вдосконаленні інструментів та висвітлюється багатство їх різновидів, трансформація та інтеграція у сучасну музичну культуру. Представлено плеяду композиторів, які у різний час писали музичні твори для згаданих вище струнно-щипкових інструментів, популяризували їх. У XVI–XVII ст. виконавський стиль *basso continuo*, став домінуючим в Італії, тому, струнно-щипковий інструмент тіорба використовувалася в операх для супроводу солістів, а також у сольній грі та в церковній музиці. Представник струнно-щипкових інструментів гітара, в той час, пережила кілька важливих конструктивних змін: з'явилися шість одинарних струн, що з плином часу, стали стандартом для класичної гітари. У XIX столітті майстер Антоніо Торрес вдосконалив конструкцію цього інструменту, заклавши основу для його сучасного вигляду.

Дослідження також розглядає культурну роль гітари, її розвиток у бароко, класицизмі та романтизмі, а також внесок ключових особистостей, таких як Антоніо Страдіварі, Франсіско Таррега та Андрес Сеговія. Останній популяризував гітару як академічний інструмент, зробивши її невід'ємною частиною концертної сцени XX століття. Завдяки цьому гітара поєднує багатство історичної спадщини та сучасні тенденції, залишаючись універсальним інструментом для виконання музики різних стилів.

Ключові слова: струнно-щипкові інструменти, кіннор, віна, кіфара, гітара, читароне, теорба, арчільют, барокова гітара, торбан, Антоніо Страдіварі, Франсіско Таррега, Андрес Сеговія.

Serhii HONCHARUK,

orcid.org/0009-0000-4855-1061

*Postgraduate student at the Department of Musicology and Choral Arts
Ivan Franko National University of Lviv
(Lviv, Ukraine) serhii.honcharuk@lnu.edu*

ORGANOLOGY OF PLUCKED STRING INSTRUMENTS FROM ORIGINS TO MODERNITY

The study examines the historical development of stringed plucked instruments, covering the period from ancient civilizations to the modern era. It explores the structural features, playing techniques, and the evolution of these instruments across various cultures, including Ancient Egypt, Greece, India, medieval southern Europe, and Ukraine. The predecessors of the guitar, such as the kinnor, nabla, vina, forminga, kithara, lute, chitarrone, theorbo, archlute, baroque guitar, and torban, are analyzed. Their influence on the development of musical art within the indicated historical timeframe is considered. Additionally, the role of craftsmen in improving these instruments, as well as their diversity, transformations, and integration into modern musical culture, is highlighted. A roster of composers who wrote for these stringed plucked instruments and contributed to their popularization is presented. The *basso continuo* style, prominent in Italy, dominated as accompaniment for singing and dancing. The theorbo was used in operas to accompany soloists, as well as in solo performances and church music. The guitar, as a representative of stringed plucked instruments, underwent several significant structural changes during that period, including the introduction of six single strings, which eventually became the standard for the classical guitar. In the 19th century, master Antonio Torres improved the guitar's design, laying the foundation for its modern form.

The study also explores the cultural role of the guitar, its development during the Baroque, Classical, and Romantic periods, as well as the contributions of key figures such as Antonio Stradivari, Francisco Tárrega, and Andrés Segovia.

The latter popularized the guitar as an academic instrument, making it an integral part of the 20th-century concert stage. As a result, the guitar combines the richness of historical heritage with contemporary trends, remaining a versatile instrument for performing music in various styles.

Key words: *stringed plucked instruments, kinnor, vina, kithara, guitar, chitarra, theorbo, archlute, baroque guitar, torban, Antonio Stradivari, Francisco Tárrega, Andrés Segovia.*

Постановка проблеми. Ретроспективний огляд органології струнно-щипкових інструментів засвідчує зацікавленість мистецького середовища до історії виникнення та поширення музичних інструментів, які видозмінювалися згідно часу і їх застосування у музичній культурі ряду країн. Яскравими репрезентантами слугували композитори, які у певний історичний період писали твори та впроваджували їх у музичне життя Європи. Зокрема, А. Кореллі (*Arcangelo Corelli*, 1653-1713) відзначав арчлілот як альтернативу віолоне у своїх тріо-сонатах, так як цей інструмент міг виконувати як басову партію, так і гармонійний супровід, що робило його незамінним у камерній музиці. Г.Ф. Гендель (*Georg Friedrich Händel*, 1685-1759) писав для арчлілоту партії в операх та кантатах, включаючи відому арію "Come la Rondinella" з його «Clori, Tirsi e Fileno».

Аналіз досліджень. Особливості гітарного мистецтва та його вплив на музичну культуру Європи та України досліджували Л. Вітошинський (*Leo Witoszynskyj*), Ю. Конрад (*Junghänel Konrad*), А. Коваленко, В. Сидоренко, Т. Іванніков, О. Кригін, Ю. Ніколаєвська, В. Паламарчук, А. Коваленко, М. Михайленко, В. Блажевич, О. Сомик, М. Тущенко, С. Жовнір, С. Гриненко, В. Грищенко та ін.. Пропонована розвідка покликана доповнити інформацію з означеної проблеми та висвітлити питання історичної органології та її вплив на сучасне гітарне мистецтво.

Мета статті – дослідити особливості будови струнно-щипкових інструментів та їх модернізацію впродовж віків.

Виклад основного матеріалу. Історія перших струнних щипкових інструментів сягає в глибину тисячоліть. Вони розвивалися разом із цивілізацією, змінювали свою конструкцію, види та функції, але безумовно зберігали свій унікальний, чарівний звук.

Згадки про струнні щипкові інструменти, з'явилися ще у III тисячолітті до н.е. У Стародавньому Єгипті, Месопотамії, Індії були відомі музичні інструменти з резонуючими корпусами та шийками. Такий інструмент, як стародавній кіннор, згадується у Біблії і Торі, як інструмент на якому грав цар Давид та опис якого присутній на глиняних табличках, знайдених під час розкопок шумерських міст. По формі він нагадував грецьку

кіфару і мав від 3 до 12 жильних струн. На ньому грали з допомогою плектра і пальців, слугував як сольний інструмент в акомпанементі до співів чи танців (Kinnor, Encyclopedia Britannica).

Nevel, nebel, nabla (фінікійська арфа) – музичний інструмент, який використовували фінікійці та ізраїльтяни, мав 10, або 12 струн на прямокутному корпусі (Rich, 1874).

Віна – стародавній індійський щипковий інструмент, за формою схожий на лютню. Ранні санскритські тексти називали будь-який струнний інструмент *вана*. До цієї категорії належали різноманітні інструменти: зігнуті (схожі на арфи), щипкові, з однією, або багатьма струнами, з ладами, або без них, а також цитри, лютні чи ліри. Згодом термін *вана* еволюціонував у *віна*.

У стародавній Греції були популярні такі інструменти сімейства лір, як формінга і кіфара. Остання набула особливого поширення і мала глибокий дерев'яний корпус, що складався з двох резонуючих пластин, плоских, або злегка вигнутих, з'єднаних ребрами, або боками однакової ширини. У верхній частині струни закріплювалися на поперечині, або ярмі за допомогою вузлів, кілець, що нанизувалися на поперечину, або обмотувалися навколо кілків. Інші кінці струн кріпилися до штифта після проходження через плоский місток, або місток і штифт були об'єднані в одну конструкцію (Maas, 1989). Багато дослідників вважають кіфару одним з найближчих попередників гітари.

Слово «гітара» ймовірно походить від назви кіфара, яка в різних мовах та культурах трансформувалася, зокрема, в «guitarra» в Іспанії, «chitarra» в Італії, «guitare» у Франції та «guitar» в Англії. У середні віки окрім гітари існувало велике різноманіття струнно-щипкових інструментів: citole, cittern, vihuela, gittern, lute, chitarra, teorbo та ін.

Перший інструмент, який можна розпізнати як гітару був створений у XV ст. В той час гітара була набагато меншою за сучасну і мала чотири подвійні хори з жильних струн. Багато репертуару для неї написали у XVI ст такі композитори, як іспанці Алонсо Мударра (*Alonso Mudarra*, 1510-1580), Мігель де Фуенльяна (*Miguel de Fuenllana*, 1500-1579), італійці Мелькіор де Барберіс (*Melchiorre de Barberis*, 1500-1549), Аль-

бер де Ріппе (*Alberto da Ripa*, 1500-1551), француз Гійом де Морлайє (*Guillaume de Morlaye*, 1510-1558) та інші.

Читароне виник близько 1580 року завдяки експериментам флорентійської Камерати, яка прагнула створити інструмент для нового стилю музики – *musica recitativa*. Як зазначає Джуліо Каччіні (*Giulio Caccini*, 1551-1616), цей інструмент підходить для акомпанементу голосу, особливо тенору, краще за інші (Caccini, 1602). Читароне використовувався до середини XVII століття здебільшого для гармонійного супроводу, часто самим співаком. Алессандро Піччініні (*Alessandro Piccinini*, 1566-1638) писав сольні композиції, рекомендуючи грати за допомогою нігтів правої руки.

«Тіорба, схожа за конструкцією на читароне, стала відомою наприкінці XVI століття. Винахід цього інструмента приписують Антоніо Нальді (*Antonio Naldi*, кін. XVI-поч. XVII)», який, за словами Дж. Каччіні, «використовував тіорбу для акомпанементу в *basso continuo*» (Mersenne, 1637: 77). Інструмент мав більший розмір та одиничні струни, які надавали йому потужного, але делікатного звучання. Тіорба стала популярною для супроводу пісень і сольної гри, використовувалася в операх і церковній музиці. Твори для неї писали зокрема Франческо Каваллі (*Pietro Francesco Cavalli*, 1602-1676) та Генріх Шютц (*Heinrich Schütz*, 1585-1672). В окремих регіонах її використовували до середини XVIII століття, про що свідчить музика Сільвіуса Леопольда Вайса (*Silvius Leopold Weiss*, 1687-1750). У своєму листі з Дрездена (1723) С.Л. Вайс зазначав, що адаптував інструмент, схожий на тіорбу, для оркестрового акомпанементу.

Арчіллот з'явився в середині XVII століття як вдосконалення лютні й тіорби. Його перевага полягала у використанні обмотаних струн, які забезпечували потужне звучання при коротшій довжині. А. Кореллі (*Arcangelo Corelli*, 1653-1713) відзначав арчіллот як альтернативу віолоне у своїх тріо-сонатах, так як цей інструмент міг виконувати як басову партію, так і гармонійний супровід, що робило його незамінним у камерній музиці. Г.Ф. Гендель (*Georg Friedrich Händel*, 1685-1759) писав для арчіллоту партії в операх та кантатах, включаючи відому арію "Come la Rondinella" з його «Clori, Tirsi e Fileno».

В XVII ст. поширення набула барокова гітара, що відрізнялась від попередньої моделі більшим корпусом та наявністю вже п'яти подвійних хорів. Для цієї гітари існувало багато репертуару, як сольного так і акомпанементу для голосу. Для гітари соло писали Франческо Корбетта

(*Francesco Corbetta*, пр. 1615-1681), Анджело Бартолотті (*Angelo Michele Bartolotti*, перша половина 17 століття – після 1669); Джованні Баттіста Граната (*Giovanni Battista Granata*, 1620/21-1687). Вокальні твори з гітарним акомпанементом писали Джуліо Каччіні, Еміліо де' Кавальєрі (*Emilio de' Cavalieri*, бл. 1550-1602), Якопо Пері (*Jacopo Peri*, 1561-1633) і Клаудіо Монтеверді (*Claudio Monteverdi*, 1567-1643).

Геніальний майстер Антоніо Страдіварі (*Antonio Giacomo Stradivari*, 1644-1737), учень Ніколо Амати (*Nicola Amati*, 1596-1684), відомий перш за все своїми скрипками, створював також і гітари. До нашого часу збереглося кілька його робіт і лише одна є придатною до виконання творів.

XVII-XVIII століття було епохою розквіту гітарного мистецтва. В Іспанії з'явилися віртуози, такі як Гаспар Санс (*Gaspar Sanz*, 1640-1710), Хосе Марін (*José Marín*, 1619-1699), які не тільки удосконалили техніку гри, а й залишили значну кількість творів для цього інструмента. Італієць Мауро Джуліані (*Mauro Giuseppe Sergio Pantaleo Giuliani*, 1781-1828) став одним із найвидатніших гітаристів того часу, а етюди і досі є основою гітарної освіти. Зокрема завдяки його творчості гітарне мистецтво поширилося у всій Європі.

Торбан – старовинний український струнно-щипковий музичний інструмент, який був поширений у культурному житті України в XVIII-XIX століттях. Гнат Хоткевич (1877-1938/1942) у своїй праці «Музичні інструменти українського народу», приділяє торбану особливу увагу, описуючи його як інструмент, що відображає синтез європейської музичної традиції та української етнокультури. Торбан є струнним інструментом із грифом і приструнками, що забезпечують багатий гармонійний супровід. Він поєднує в собі властивості лютні, популярної в Західній Європі, та бандури, яка має глибоке коріння в українській народній культурі. «Його конструкція включає мелодичні струни на грифі, подібні до лютневих, та додаткові приструнки, які резонують і додають гармонії, як у бандури» (Золотарьова, 2013: 27). Основним середовищем його використання були шляхетні та козацькі кола, а також міська інтелігенція. Зазвичай торбан, як зазначає Гнат Хоткевич, використовували для супроводу виконання пісень, зокрема романтичного, історичного та духовного характеру. Інструмент часто звучав на приватних концертах, у шляхетних маєтках і міських салонах (Хоткевич, 2018).

Гітара в той час пережила кілька важливих конструктивних змін: з'явилися шість одинарних

струн, що стало стандартом для класичної гітари. Іспанський майстер Антоніо Торрес (*Antonio Torres Jurado*, 1817-1892) значно удосконалив конструкцію у XIX столітті, створивши інструмент з широким грифом, великою резонуючою декою та синтетичними (нейлоновими) струнами. Його конструкція стала основою для сучасної класичної гітари.

Іспанський гітарист Франсіско Таррега (*Francisco Tárrega*, 1852-1909), який жив у кінці XIX – на початку XX століття, сприяв відродженню інтересу до гітари як концертного інструменту. Його твори, такі як «Спогади про Альгамбру» та «Арабське капріччіо», стали класикою світової гітарної музики. Ф. Таррега також розвинув техніку гри та заклав основи виконавства для майбутніх поколінь гітаристів. Андрес Сеговія (*Andrés Segovia Torres*, 1893-1987), продовжив справу Ф. Таррега у популяризації гітари на світовій сцені. Він розширив її репертуар, виконуючи транскрипції творів Й. С. Баха, Й. Гайдна та інших класичних композиторів. Саме завдяки А. Сеговії у XX столітті гітара стала важливим академічним інструментом і здобула визнання у концертних залах усього світу.

Окрім класичного інструменту, який має нейлонові струни і використовується переважно для виконання класичної музики, сучасна гітара також представлена кількома різновидами: *акустична* – оснащена металевими струнами, що надає їй яскравого, насиченого звучання,

використовується переважно для виконання сучасних стилів та має велику кількість підтипів («дредноут», «джамбо», «гранд аудіторіум» та ін.); *електрогітара* – інструмент із звукознімачами, які перетворюють звуки струн в електричний сигнал, знайшла широке застосування в рок-музиці, джазі, блюзі та інших жанрах; *фламенко гітара* – за конструкцією схожа на класичну, але має яскравіше звучання та використовується переважно для виконання традиційної іспанської музики.

Висновки. Завдяки своїм унікальним можливостям, гітара, як один із струнно-щипкових інструментів, здобула величезну популярність у всьому світі. Вона використовується як сольний та ансамблевий інструмент, гармонійно поєднується з людським голосом і звучанням інших інструментів. Гітара стала невід’ємною частиною як академічної, так і популярної музики, зокрема джазу, блюзу, року. Сьогодні вона символізує зв’язок між стародавньою музичною спадщиною та сучасними тенденціями. Здатність виражати різноманітні емоції та багатство різновидів роблять гітару одним із найпопулярніших музичних інструментів у світі. Історія струнно-щипкових інструментів, зокрема, гітари – це захопливий шлях тисячолітньої трансформації і численних різновидів інструменту, відображає розвиток музичної культури та майстерності виконавства, який триває й донині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Золотарьова О. Українські народні музичні інструменти. Мистецтво в школі (музика, образотворче мистецтво, художня культура). Харків: Основа, 2013. № 10. С. 26-28.
2. Хоткевич Г. М. Музичні інструменти українського народу. Харків: Савчук, 2018. 512 с.
3. Caccini G. *Le Nuove Musiche*, Florence: 1602, sig. C2.
4. Kinnor. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/art/kinnor> (дата звернення: 25.10.2024).
5. Maas M., Snyder J. M. *Stringed Instruments of Ancient Greece*. New Haven, CT: Yale University Press, 1989. 261 p.
6. Mersenne M. *Seconde Partie de l'Harmonie Universelle: Livre septiesme des instrumens*. Paris: 1637, 800 p.
7. Rich A. *A Dictionary of Roman and Greek Antiquities*. New York: D. Appleton & Company, 1874, 756 p.
8. West M. L. *Ancient Greek Music*. Oxford: Oxford University Press. 1992, 424 p.

REFERENCES

1. Zolotarova, O. (2013). *Ukrainiski narodni muzychni instrumenty. Mystetstvo v shkoli (muzyka, obrazotvorche mystetstvo, khudozhnia kultura)* [Ukrainian folk musical instruments. Art at school (music, visual arts, artistic culture)]. Kharkiv: Osнова, 10, 26–28. [in Ukrainian].
2. Khotkevych, H.M. (2018). *Muzychni instrumenty ukrainskoho narodu* [Musical instruments of the Ukrainian people]. Kharkiv: Savchuk, 512. [in Ukrainian].
3. Caccini, G. (1602). *Le Nuove Musiche* [The New Music] Florence, sig. C2. [in Italian].
4. Kinnor. (n.d.) *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/art/kinnor>.
5. Maas, M., Snyder, J.M. (1989). *Stringed Instruments of Ancient Greece*. New Haven, CT: Yale University Press, 261.
6. Mersenne, M. (1637). *Seconde Partie de l'Harmonie Universelle: Livre septiesme des instrumens*. [Second Part of Universal Harmony: Seventh Book of Instruments] Paris, 800. [in French].
7. Rich A. (1874). *A Dictionary of Roman and Greek Antiquities*. New York: D. Appleton & Company, 756.
8. West M. L. (1992). *Ancient Greek Music*. Oxford: Oxford University Press, 424.